

Reschouet

O O S T Z E E .

Plante Zephuro hic multum
Succini colligitur
S. Albrecht
Lochberg
Egft Tugl

Pautz
wick

Pomerania – Prussia – Polonia

L I A .

CVL MIGE

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

N D .

MICHELAW.

Pomerania – Prussia – Polonia

Pomerania – Prussia – Polonia

Rozprawy ofiarowane
prof. Wiesławowi Długokęckiemu
z okazji 65. urodzin

pod redakcją
Rafała Kubickiego

Recenzent

dr hab. Radosław Biskup, prof. UMK

Redakcja tomu

Rafał Kubicki

Redaktor Wydawnictwa

Ewelina Ewertowska

Projekt okładki i stron tytułowych

Jan Rutka

Na okładce fragment mapy: Kaspar Hennenberger, *Prussia accurate descripta* [1636 r.],
współautorzy: Evert Sijmonszoonn Hamersvelt, Johannes Janssonius, Salamon Rogiers,
<https://polona.pl/item/prussia-accurate-descripta,Mzc0MTI1MQ/> (domena publiczna)

Skład i łamanie

PRACOWNIA

Publikacja sfinansowana ze środków Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-425-4

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot

tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206

e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl

wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa

Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego

ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot

tel. +48 58 523 14 49

Przedmowa

Uniwersytet to zarówno wspólnota uczących i nauczanych, jak i miejsce prowadzenia badań naukowych; warsztat pracy badaczy, którzy w sztafecie pokoleń starają się dołożyć własną cegiełkę do gmachu wiedzy. Przytoczmy w tym miejscu słowa Kazimierza Twardowskiego: „Według tej idei zadaniem Uniwersytetu jest zdobywanie prawd i prawdopodobieństw naukowych oraz krzewienie umiejętności ich dochodzenia. Rdzeniem i jądrem pracy uniwersyteckiej jest tedy twórczość naukowa, zarówno pod względem merytorycznym, jak pod względem metodycznym”¹. Dobrą tradycją akademicką jest dokumentowanie tych dokonań. Nawiązując do tych wzorów, grono uczniów i kolegów dedykuje niniejsze rozprawy Profesorowi Wiesławowi Długokęckiemu. Okazją ku temu są Jego 65. urodziny. Tytuł tomu *Pomerania – Prussia – Polonia* nawiązuje nie tylko do tematyki większości zamieszczonych tu prac, ale też zakresu badań prowadzonych przez Jubilata.

Charakteryzując ogólnie problematykę, którą Profesor podejmuje w swoich badaniach monograficznych, dostrzeżemy od razu szczególne zainteresowanie bliskimi mu geograficznie, z racji miejsca urodzenia i zamieszkania, terenami Żuław i Mierzei Wiślanej, w tym szczególnie miasta Malborka. W studiach analitycznych Profesor zajmuje się także Prusami plemiennymi oraz historią społeczno-gospodarczą, osadnictwem i geografiami historyczną władztwa zakonu krzyżackiego w Prusach i na Pomorzu Gdańskim, podzielonego później na Prusy Królewskie i Zakonne, a od 1525 r. – na Prusy Książęce. Przy czym wybrane zagadnienia z przeszłości tych terenów ujmuję Profesor nie tylko w ramach dziejów średniowiecza, ale chętnie wykracza poza podręcznikową periodyzację i przyjmuje perspektywę długiego trwania. Widoczne jest to szczególnie w badaniach różnorodnych struktur, w tym elity władzy miasta Malborka i historii Tczewa. Podobnie jest też w przypadku analiz dotyczących funkcjonowania ówczesnych instytucji, m.in. związków wałowych, szpitali miejskich czy też bractw oraz korporacji cechowych. Rozpatrując szczegółowo wymienione zagadnienia, Profesor często sięga do źródeł powstałych nie tylko w średniowieczu, ale i tych spisanych od XVI aż do XIX w., stosuje przy tym szeroko metodę retrogresywną. Takie ujmowanie problemów badawczych

¹ K. Twardowski, *O dostojęństwie Uniwersytetu* [w:] *idem, Wybór pism psychologicznych i pedagogicznych*, Warszawa 1992, s. 462.

wpisuje się w koncepcję tak zwanego długiego średniowiecza. Co ważne, Profesor stara się podejmować tematy nieopracowane lub których wyniki wymagały rewizji. Nie miejsce tu jednak na szczegółową analizę dorobku.

Profesor Wiesław Długokęcki od czasu studiów związany jest z Instytutem Historii Uniwersytetu Gdańskiego. Od lat łączy efektywną pracę naukową, w tym udział w zespołowych projektach badawczych oraz kierowanie nimi, z pełnieniem odpowiedzialnych funkcji organizacyjnych, wpięrow na Wydziale Filologiczno-Historycznym, a następnie na Wydziale Historycznym, na czele z obowiązkami dziekana, które sprawował przez dwie kadencje. Profesor zasiada w radach naukowych kilku muzeów i towarzystw naukowych w Gdańsku, Malborku i Olsztynie. Jest też członkiem Fundacji Mater Dei, która doprowadziła do rekonstrukcji figury Madonny we wschodnim zamknięciu kościoła zamkowego w Malborku.

Jubilat wiele czasu poświęca także kształceniu kolejnych adeptów historii, czego świadectwem jest przede wszystkim grono Jego dwunastu doktorów, ale też powstanie na seminarium kilkudziesięciu prac magisterskich i kilkunastu licencjackich.

Z zajęć ze wstępu do badań historycznych prowadzonych przez Profesora zapamiętałem szczególnie wytyczne odnośnie do sposobu organizacji pracy naukowej i pogłębionej analizy źródeł historycznych. W kontekście realizowanej w badaniach Profesora dyrektywy dotyczącej prowadzenia przede wszystkim badań analitycznych warto na koniec przywołać słynne stwierdzenie Hegla: „Prawda jest całością. Całością zaś jest tylko taka istota, która dzięki swemu rozwojowi dochodzi do swojego ostatecznego zakończenia”². *Ad multos annos*, Panie Profesorze!

Rafał Kubicki

² „Das Wahre ist das Ganze. Das Ganze aber ist nur das durch seine Entwicklung sich vollendende Wesen”, G.W.F. Hegel, *System der Wissenschaft, Erster Theil: Die Phänomenologie des Geistes*, Bamberg–Würzburg 1807, s. 23.

Tabula Gratulatoria

Udo Arnold (Bonn)
Radosław Biskup (Toruń)
Robert Domżał (Gdańsk)
Mikołaj Gładysz (Gdańsk)
Mateusz Goliński (Wrocław)
Dieter Heckmann (Werder)
Marie-Luise Heckmann (Potsdam)
Christofer Herrmann (Berlin)
Miroslaw Hofmann (Olsztyn)
Andrzej Hoja (Gdańsk)
Hubert Houben (Lecce)
Bernhart Jähnig (Berlin)
Arkadiusz Janicki (Gdańsk)
Tomasz Jurek (Poznań)
Tadeusz Jurkowlaniec (Warszawa)
Dariusz Kaczor (Gdańsk)
Dariusz Karczewski (Bydgoszcz)
Magdalena Kosińska-Gałęzowska (Gdańsk)
Krzysztof Maciej Kowalski (Gdańsk)
Wacław Kulczykowski (Gdańsk)
Krzysztof Lewalski (Gdańsk)
Arno Mentzel-Reuters (Augsburg)
Grażyna Nawrońska (Elbląg)
Zdzisław Noga (Kraków)
Anna Paner (Gdańsk)
Tomasz Panfil (Lublin)
Dariusz Piasek (Gdynia)
Zbigniew Polak (Warszawa)
Karol Polejowski (Gdańsk)
Kazimierz Pospieszny (Malbork)

Anna Pytasz-Kołodziejczyk (Olsztyn)

Stanisław Roszak (Toruń)

Jürgen Sarnowsky (Hamburg)

Marek Smoliński (Gdańsk)

Jarosław Sochacki (Słupsk)

Urszula Sowina (Warszawa)

Sobiesław Szybkowski (Gdańsk)

Adam Szweda (Toruń)

Andrzej Wałkowski (Łódź)

Jacek Wijaczka (Toruń)

Grzegorz Woliński (Gdańsk)

Andrzej Woziński (Gdańsk)

Dariusz Wróbel (Lublin)

Krzysztof Wroński (Gdańsk)

CZĘŚĆ I: POMERANIA

MAREK GOLEMSKI
(Gorzów Wielkopolski)

Połabskie plemię *Leubuzzi* (Lubuszenie, Lubuszycy, Lubusze?) i problem ziem dorzecza środkowej Odry (*terra lubus*)

Skłk jest poświęcony obszarowi, który w źródłach magdeburskich, śląskich i wielkopolskich w XII i XIII w. był określany jako *terra Lubus*¹, *districtus lubucensis*² albo *territorio Lubucensis*³, oraz plemieniu połabskiemu, które w *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* (Dziejach biskupów Kościoła hamburskiego) Adam z Bremy określił jako *Leubuzzi*⁴. Zasiadła ono bliżej nieokreśloną część ziem między Łabą i Odrą. Brak danych umożliwiających dokładną lokalizację terytorium *Leubuzzi* przyczynił się do powstania wielu hipotez. Ostatnio podano nawet w wątpliwość sam fakt istnienia tego plemienia⁵. Ponieważ połabskie plemię *Leubuzzi* zostało wymienione w jednym źródle, a w dwóch innych powtórzono zapis z tego źródła, rozważymy raz jeszcze zagadnienie istnienia plemienia i położenia jego terytorium. Dominuje uznanie tożsamości „terytorium *leubuzzi* – *terra lubus* / ziemia lubuska”

¹ 1194 r.: „teram Lubus Pomorani debellarunt”, *Rocznik kapituły gnieźnieńskiej 1192–1247*, wyd. B. Kürbis [w:] *Roczniki wielkopolskie, Pomniki dziejowe Polski. Monumenta Poloniae Historiae* (dalej cyt. MPH), seria II, t. 6, Warszawa 1962, s. 3; 1244 r.: „terra lubus”, *Schlesisches Urkundenbuch* (dalej cyt. SUB), hg. v. der Historischen Kommission für Schlesien, Bd. 2: 1231–1250, bearb. v. W. Irgang, Wien–Graz–Köln 1977, Nr. 341: dokument arcybiskupa magdeburskiego Wilbranda dla cystersów śląskich; 1249 r.: „terra Lubus”, dokument Bolesława II Rogatki dla arcybiskupa magdeburskiego Wilbranda, SUB, Bd. 2, Nr. 368.

² Określenie „*districtus lubucensis*” występuje także w dokumencie Bolesława II Rogatki dla arcybiskupa magdeburskiego Wilbranda, SUB, Bd. 2, Nr. 368.

³ S.W. Wohlbrück, *Geschichte des ehemaligen Bistums Lebus und des Landes dieses Namens*, Bd. 1, Berlin 1929, s. 16, w przyp.: dokument Henryka Brodatego dla cystersów lubiąskich z 1224 r.

⁴ *Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*, hg. v. B. Schmeidler [w:] *Monumenta Germaniae Historiae, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum* (dalej cyt. MGH, SS, Rer. Germ.), Hannover–Leipzig 1917, Lib. II, cap. XXI, s. 77–78: „Sunt et alii Sclavorum populi, qui inter Albami et Oddaram degunt, sicut Heveldi, qui iuxta Habolam fluvium sunt, et Doxani, Leubuzzi, Wilini et Stoderani cum multis aliis”.

⁵ J. Strzelczyk, *Słowianie połabscy*, Poznań 2013, s. 22.

i dlatego zapytamy, na jakich przesłankach jest ono oparte⁶. Odpowiadając, skupimy się na źródłach, które wymieniają nazwę *Leubuzzi*, i na teoriach, które wyjaśniają nazwę grodu Lubusz. Ponieważ określenie *terra Lubus* i inne podane na wstępie odnoszą się bezpośrednio do nazwy grodu, zapytamy, czy w tej nazwie nie kryje się odniesienie do *Leubuzzi*. Dalej krótko przedstawimy wyniki badań archeologicznych nad osadnictwem na obszarze historycznej *terra lubus* i w części końcowej szkicu zwrócimy uwagę na zagadnienia, które wiążą się z pierwszym opisem granic *terra lubus*.

Od połowy XVIII w. powszechnie uznaje się, że *leubuzzi* zamieszkiwali obszar, którego granice zostały opisane jako granice kasztelanii lubuskiej w dokumencie księcia śląskiego Bolesława II Rogatki dla arcybiskupa magdeburskiego Wilbranda z 20 kwietnia 1249 r.⁷ Inne stanowisko zajmują tylko wydawcy *Dziejów biskupów Kościoła hamburskiego* Adama z Bremy i rocznika *Annalista Saxo*, którzy lokowali terytorium *leubuzzi* w okolicach lużyckiego grodu *Liubusua*⁸, opisanego w XI w. w księdze VI *Thietmari merseburgensis Episcopi Chronicon*⁹. Ta koncepcja jest praktycznie nieobecna w pracach historycznych.

⁶ Wprawdzie w *Vita sanctae Hedwigis*, datowanym na lata 1296–1300, występuje określenia „territorium Lebusanum”, ale odnosi się ono do grodu Lubusza i oznacza „lubuskie”, zob. *Vita Sanctae Hedwigis*, wyd. A. Semkowicz [w:] MPH, t. IV, Lwów 1884, s. 571.

⁷ SUB, Bd. 2, Nr. 368. W dokumencie opisano w zasadzie granice kasztelanii lubuskiej. Tak lokowali *leubuzzi*: Ch. Bekmann, *Historischen Beschreibung der Chur und Mark Brandenburg nach ihrem Ursprung, Einwohnen, Natürlichen Beschaffen, Gewässer, Landschaften, Stäten, Geistlichen Stiftern... Regenten deren Staats – und Religions = Handlungen Wapen, Siegel und Münzen Wohlverdienten Geslechtern, Adelichen und Bürgerlichen Standes...*, hg. v. B.L. Beckmann, Bd. 1, Berlin 1742, kol. 70; L.L. Gebhardi, *Aquilonales Marchion Electores Brandenburg documentorum autoritate asserti*, Lipsk 1742, s. 109; J.H. Zedler, *Grosse vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste*, Bd. 16, Halle–Leipzig 1737, s. 1295; S.W. Wohlbrück, *Geschichte des ehemaligen Bistums Lebus und des Landes dieses Nahnems*, Bd. 1, Berlin 1829, s. 33. Pogląd ten jest utrzymywany także dzisiaj, np. S. Maroński, *O założeniu biskupstwa lubuskiego*, „Biblioteka Warszawska” 1889, nr 2, z. 5, s. 168–189; G. Labuda, *Ziemia Lubuska w dziejach Polski* [w:] *Ziemia Lubuska*, red. M. Szczaniecki, S. Zajchowska, Poznań 1950, s. 71–72; Z. Sułowski, *Najstarsza granica zachodnia Polski*, „Przegląd Zachodni” 1952, t. 8, nr 3/4 s. 406; idem, *Słowiańskie organizacje polityczne nad Bałtykiem*, „Roczniki Historyczne” 1960, t. 26, s. 81; O. Breitenbach, *Das Land Lebus unter den Piasten*, Fürstenwalde 1890, s. 5–6; E. Bohm, *Das Land Lebus und seine Vogteien westlich der Oder (13.–15. JH.)*, „Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschland” 1976, Bd. 25, s. 43; A. Wędzki, *Odra* [w:] *Słownik starożytności słowiańskich: encyklopedyczny zarys kultury Sławian od czasów najdawniejszych* (dalej cyt. SSS), red. G. Labuda, T. Lehr-Splawiński, t. 3, cz. 2, Wrocław 1967, s. 459; A. Weiss, *Lubuska Ziemia* [w:] *Encyklopedia katolicka* (dalej cyt. EK), t. XI, Lublin 2006, kol. 91; J. Spors, *Przynależność administracyjna ziem nad środkową Odrą i dolną Wartą (ziemi cedyńskiej, konieckiej i kostrzyńskiej) w XII i I połowie XIII w.*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1986, t. 41, nr 1, s. 27.

⁸ *Magistri Adami Bremensis Gesta...*, s. 78, przyp. wydawcy „b” oraz hasło *Leubuzzi* w indeksie, s. 307; *Annalista Saxo*, hg. v. K. Nass (Monumenta Germaniae Historica, Bd. XXXVII), Hannover 2006, s. 237.

⁹ *Kronika Thietmara*, wyd. M.Z. Jedlicki, Poznań 1953, Lib. VI, c. 80, s. 423. Na podobieństwo brzmienia nazwy *Leubuzzi* i nazwy grodu Lubusz zwrócił uwagę A. Wędzki, *Podziały terytorialne*

Dzieło kanonika Adama z Bremy powstało w latach 1075–1080 lub 1085–1090. Były to czasy po rozpadzie Związku Wieleckiego, zatem nie wiadomo, czy *leubuzzi* istnieli jako odrębne plemię przed rozpadem Związku, czy też nie. *Gesta* są pierwszym źródłem, w którym są wymienieni. Adam w ks. II, rozdz. 21, w scholionach (komentarzach) od 15 do 17, opisał wszystkie plemiona połabskie zasiedlające ziemie między Łabą i Odrą. W scholionie 17 wymienił główne plemiona wieleckie: „Chizzini” (Chyżan), „Circipani” (Czerezpienian), „Tholosantes” (Dołężan) i „Rehtarii” (Redarów), i dokładnie opisał ich lokalizację. Inne, opisane we fragmencie, który zaczyna się od słów „et alii”, zostały wymienione tylko z nazwy („Doxani”, „Leubuzzi”, „Wilini et Stoderani”). Zasady, którą kierował się autor, redagując ten fragment dzieła, nie ustalono¹⁰.

Zapis z *Dziejów biskupów Kościoła hamburskiego* powtórzyli w XII w. (z nieznacznymi zmianami) proboszcz bozowski Helmold w swojej *Kronice Słowian*¹¹ i anonimowy zakonnik z Nienburga, którego kompilacja kronikarska znana jest jako *Annalista Saxo*¹². Zapiska *Annalisty* informację o *leubuzzi* i o innych plemionach połabskich (powtórzoną za *Gesta*) podaje pod 983 r., w którym „omnes igitur Slavi qui inter Albiam et Oderam habitant, per pluros annos christianitatem colerunt”¹³. Możemy to odczytać dwojako, jako wzmiankę o ludach słowiańskich zamieszkujących obszar między Łabą i Odrą, albo jako wiadomość, że *leubuzzi* wraz z innymi plemionami połabskimi aktywnie uczestniczyli w wydarzeniach z 983 r. i zachowały się jakieś przekazy (być może ustne), znane rocznikarzowi z Nienburga.

Należy jeszcze wspomnieć o hipotezach odnoszących się do źródła datowanego znacznie wcześniej niż *Gesta* Adama z Bremy, mianowicie o *Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii*, którego autora w skrócie nazwano Geografem Bawarskim, powstałym w okresie od drugiej połowy IX do początków X w. Językoznawca Michał Łuczyński hipotetycznie

[w:] *Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i dolną Wartą*, red. Z. Kaczmarczyk, Poznań–Warszawa 1967, s. 10.

¹⁰ A. Koczy w obszernym studium *Sklawiania Adama Bremeńskiego*, „*Slavia Occidentalis*” 1933, t. 12, s. 181 i nn.; nie zajął się zasadami, które przyjął Adam z Bremy w redakcji części swojego dzieła poświęconej charakterystyce plemion połabskich, a w kwestii lokalizacji *Leubuzzi* ograniczył się do opinii, że gnieździł się oni „naokoło nadodrzańskiego Lubusza” (s. 211).

¹¹ *Helmoldi Presbyteri Bozoviensis Chronica Slavorum*, bearb. von B. Schmeidler (MGH, SS, rer. Germ), Hannover 1937, Lib. I, cap. I, p. 8: „Sunt et alii Slavorum populi, qui inter Oderam et Albiam degunt, longoque sinu ad austrum portenduntur, sicut Heruli vel Heveldi, qui sunt iuxta Habolam fluvium et Doxam, Leubuzzi et Wilini, Stoderani cum multis aliis”.

¹² *Annalista Saxo*..., s. 237: „983: Sunt et alii Slavorum populi, qui inter Albiam et Oderam degunt, sicut Heveldi vel Heruli, qui iuxta Habolam fluvium sunt, et Doxani, Leubuzzi, Uuilini vel Uulani et Stoderani cum multis aliis”.

¹³ *Ibidem*, s. 237.

odczytał występującą w tym źródle nazwę „Liudi”, jako **Liubi* (w źródle zapisaną przez graficzne pomieszanie b i d, zrekonstruowaną w oparciu o pisownię substytucyjną), czyli jako „Lubusze” albo „Lubuszenie”¹⁴. Tego samego źródła dotyczy hipoteza Alfonsa Krysińskiego, który na obszarze *terra lubus*, znanej ze źródeł XII- i XIII-wiecznych, zlokalizował nieznane innym źródłom plemię „polskich Odrzan, czyli późniejszych Lubuszan”¹⁵.

Źródłem, w którym *leubuzzi* powinni być przynajmniej wspomniani, ale nie ma o nich żadnej wzmianki, jest dokument króla niemieckiego Ottona I z 1 października 948 r., mocą którego władca założył i uposażył biskupstwo w Brennie (Brandenburgu)¹⁶. Biskupstwo to obejmowało ziemie między Łabą, Czarną Elsterą i Odrą¹⁷, która stanowiła jego wschodnią granicę¹⁸. Musiałoby ono objąć terytorium *Leubuzzi*, które lokalizuje się w zachodniej połaci środkowego Nadodrza. Jedną z hipotez wyjaśniających, dlaczego brak zapisu o *Leubuzzi* w tym dokumencie, dopuszczała możliwość, że ich terytorium wchodziło w skład państwa polańskiego. Wschodnią granicę diecezji brandenburskiej miano wyznaczyć tak, aby omijała jego dziedziny¹⁹. To oznaczałoby, że państwo polańskie było na tyle znaczącą siłą, iż nawet król niemiecki musiał się z nim liczyć. Oczywiście znaczącą siłą pogańską, ponieważ Otton I zrezygnował z prowadzenia misji chrystianizacyjnej na jego terenie i uszanował jego integralność terytorialną. Pozostawimy to ujęcie bez komentarza. Druga hipoteza wychodziła z założenia, że opisy wczesnośredniowiecznej rzeczywistości historycznej zbyt statycznie ujmują struktury wielkoplemienne, które były

¹⁴ M. Łuczyński, „Geograf Bawarski” – nowe odczytania, *Polonica* XXXVII, <http://dx.doi.org/10.17651/POLON.37.9> (dostęp: 5.05.2021).

¹⁵ A. Krysiński, *Pomorze plemienne w świetle przekazu tzw. Geografa Bawarskiego*, „Materiały Zachodniopomorskie” 1962, t. VII, s. 473.

¹⁶ Dokument Ottona I był opublikowany w wielu wydawnictwach źródłowych MGH, *Diplomatum Regnum et imperatorum Germaniae*, T. I: *Conradi I. Heinrici I et Ottonis I. Diplomata*, MGH, seria diplomata, Hannoverae 1879–1884, nr 105, s. 187–189. Najnowszą polską publikacją jest dodatek do: Z. Sułowski, *Najstarsze dokumenty biskupstwa hobolińskiego*, „Roczniki Historyczne” 1952, t. 19, s. 65.

¹⁷ *Germania Sacra*, Th. I: *Das Bistum Brandenburg*, bearb. von G. Abb, G. Wentz, Berlin 1929, s. 9.

¹⁸ Z. Sułowski, *Najstarsze dokumenty...*, s. 65.

¹⁹ K. Maleczyński, *Najstarsza zachodnia granica Polski na podstawie źródeł X wieku* [w:] *Początki państwa polskiego. Księga tysiąclecia*, t. I: *Organizacja polityczna*, Poznań 1962, s. 219; G. Labuda, *Mieszko I*, Wrocław 2002, s. 125. Na pracę K. Maleczyńskiego powołał się K. Myśliński, *Polska wobec Słowian Połabskich do końca wieku XII*, Lublin 1993, s. 21. Ostatnio za taką możliwością opowiedział się K.T. Witczak, *Król Gebalim w liście Chasdaja. Nowa interpretacja*, „Roczniki Historyczne” 1994, t. 60, s. 15; G. Labuda, *Fragmenty dziejów słowiańszczyzny zachodniej*, „Slavia Occidentalis” 1948, R. 19, s. 139, opowiedział się za przynależnością obszaru plemiennego Lubuszan do diecezji brandenburskiej, jednakże później wycofał się z tego poglądu, zob. *idem*, *Fragmenty dziejów Słowiańszczyzny Zachodniej*, t. 1, Poznań 1960, s. 177.

niestałe i w ciągu wieków mogły ulec wielu zmianom²⁰. Na tej podstawie przyjęto, że *leubuzzi* w czasie wystawienia dokumentu fundacyjnego nie wyodrębniły się jeszcze z większej wspólnoty plemiennej, Szprewian²¹ albo Łużyczan²². Pierwszą hipotezę wykluczył Jerzy Strzelczyk²³. Co do możliwości oddzielenia się Lubuszan z większej wspólnoty Łużyczan, trzeba powiedzieć, że nie przemawiają za nią żadne argumenty, poza podobieństwem nazwy grodu „Liubusua”²⁴ do nazwy *leubuzzi*.

Wydaje się, że kluczem do wyjaśnienia pominięcia *leubuzzi* w dokumencie Ottona I są badania nad zasadami pracy jego kancelarii i analiza stosowanej w niej nomenklatury w zakresie nazw plemion i zajmowanych przez nie ziem. W dokumencie wymieniana się kraje słowiańskie (w dokumencie prowincje), które weszły w skład nowego biskupstwa: „*provinciae infra nominatas: Moriciani, Cieruisti, Ploni, Zpriaui, Heueldun, Vuucri, Ria[ci]ani, Zamcici, Dassia, Lusici*”²⁵. Kancelaria Ottona I poza nazwą „*provincia*” używała także terminów „*pagus*” oraz „*comitatus*” wraz z nazwą osobową (np. „*in Pago Norththuringa in comitatu Thietmari*”²⁶, „*In Pago Norththuringa in comitatu Cristani*”²⁷). W dokumencie z 948 r. użyto terminu „*provincia*” wraz z nazwą etniczną oznaczającą plemię słowiańskie. Być może „*provincia Zpriaui*” (prowincja Szprewian) graniczyła od wschodu z hipotetycznym *pagus leubuzzi*, którego wschodnią granicą była Odra. Termin *pagus* w dokumencie Ottona I z 948 r. nie występuje. Biskupstwo w Brennie (Brandenburgu) zostało utworzone z ziem Marchii Gerona, którą podzielono na mniejsze jednostki administracyjne – „*provinciae*”. Inna terminologia w dokumencie nie miała zastosowania, co nie oznacza, że na terytorium nowego biskupstwa nie było mniejszych jednostek osadniczych (*pagus*).

Określenia *terra lubus*, *territorio lubucensi* i *districtus lubucensis* odnoszą się do punktu orientacyjnego, którym był naczelny gród (kasztelański i *sedes episcopalis* biskupstwa lubuskiego) Lubusz. Historia wyjaśniania nazwy tego grodu

²⁰ J.M. Piskorski, *Pomorze plemienne. Historia – Archeologia – Językoznawstwo*, Poznań–Szczecin 2002, s. 47.

²¹ F. Curschmann, *Die Diözese Brandenburg. Untersuchungen zur historischen Geographie und Verfassungsgeschichte eines ostdeutschen Kolonialbistums*, Leipzig 1906, s. 162.

²² O. Breitenbach, *Das Land Lebus*..., s. 8.

²³ J. Strzelczyk, *Sprewianie* [w:] SSS, t. 5, Wrocław 1975, s. 367. Badacz zwraca uwagę na duży kompleks leśny na wschodzie terytorium Szprewian, który mógł pełnić rolę granicy między dziezinami Szprewian i *leubuzzi*/Lubuszan.

²⁴ *Magistri Adam Bremensis Gesta*..., s. 8, przyp. wydawcy „b”; *Annalista Saxo*..., s. 237, przyp. 37. O grodzie *Liubusua* zob. A. Wędzki, *Liubusua* [w:] SSS, t. 3, Wrocław 1967, s. 82.

²⁵ Zob. przyp. 16.

²⁶ *Diplomatum Regnum et imperatorum Germaniae*, Bd. I: *Conradi I. Heinrici I et Ottonis I. Diplomata*, MGH, s. 101, Nr. 14.

²⁷ *Ibidem*, s. 193, Nr. 16.

liczy ponad osiemset lat. Pierwszą próbę podjął żyjący na przełomie XII i XIII w. mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek). Wywiodł on tę nazwę od imienia Juliusza Cezara, którego siostra założyła miasto Lubusz i nazwała je od imienia brata²⁸. Pogląd ten nie jest oryginalny. Został przez Kadłubka zapożyczony z *Kroniki Thietmara*, zawierającej opis łżyckiego grodu „Liubusua”, przez autora *Kroniki polskiej* sparafrazowany tak dalece, że zmienił on całkowicie swój sens²⁹.

Współcześni historycy stworzyli na temat pochodzenia nazwy naczelnego grodu *terra lubus* kilka hipotez. Herbert Ludat wywodzi ją od słowiańskich słów *lŭbŭ – [lęb] albo *lŭb – [kora]³⁰; Stanisław Urbańczyk – albo od imienia *Lubuch*, które jest zdrobnieniem imienia *Lubomir*, *Lubogost* lub podobnych, albo od imienia jednostkowego osadnika³¹. Otto Breitenbach wywiodł nazwę grodu od etnonimu *leubuzzi*³²; podobnie Andrzej Wędzki³³. W obydwu przypadkach zadecydowało podobieństwo nazwy grodu i etnonimu.

Na uwagę zasługuje teoria, która nazwę grodu wywodzi od imienia księcia wielkiego „Luba”. Został on wymieniony w *Annales Regni Francorum* pod 823 r. jako poległy w wojnie z Obodrytami wschodnimi ojciec książąt wielkich Miłogosta i Całodroga³⁴. Tak nazwę grodu wyjaśniali Heinrich Grimm³⁵,

²⁸ Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek), *Kronika polska*, przeł. i oprac. B. Kürbis, Wrocław 1992, s. 31.

²⁹ Thietmar w *Kronice* (L VI, c. 39, s. 399) opisał gród „Liubusua”: „Kiedy je [tj. grodzisko – M.G.] dokładnie zwiedzałem, przypominałem sobie z pism Lukana dzieło Juliusza Cezara i imponującą podówczas budowlę, wzniesioną przez Rzymian”. Pod piórem Kadłubka „Liubusua” zamienił się w Lubusz i został grodem założonym przez siostrę Juliusza Cezara.

³⁰ H. Ludat, *Die Namen der brandenburgischen Territorien*, „Forschungen zur brandenburgischen und preussischen Geschichte” 1934, Bd. 46, s. 172.

³¹ S. Urbańczyk, *Lubusz* [w:] SSS, t. 3, Wrocław 1967, s. 100.

³² O. Breitenbach, *Das Land Lebus...*, s. 8. Na podobieństwo brzemienia nazwy *Leubuzzi* i nazwy grodu Lubusz zwrócił uwagę A. Wędzki, *Podziały terytorialne* [w:] *Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i dolną Wartą*, oprac. Z. Kaczmarczyk, Warszawa–Poznań 1967, s. 10.

³³ A. Wędzki, *Podziały terytorialne...*, s. 10.

³⁴ *Annales Regni Francorum* [w:] MGH, Seria Scriptores, Bd. 1, ed. G.H. Pertz, Hannover 1826, a. 823, s. 160. W XIX-wiecznym wydaniu dzieła *Annalisty Saxo* błędnie podaje się formę „Liut”, zob. MGH, SS, Bd. 6, ed. D.G. Weitz, P. Kilon, Hannover 1844, s. 572–573. Na temat księcia Luba zob. J. Banaszkiewicz, *Tradycje dynastyczno-plemienne Słowiańszczyzny północnej* [w:] *Ziemia polska w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy*, red. H. Samsonowicz, Kraków 2000, s. 263; G. Labuda, *Wieleci* [w:] SSS, t. VI, s. 431; H. Łowmiański, *Początki Polski. Z dziejów Słowian w I tysiącleciu n.e.*, t. 5, Warszawa 1973, s. 247–248; K. Wachowski, *Słowiańszczyzna zachodnia*, Poznań 2000, s. 67–68; A. Turasiewicz, *Dzieje polityczne Obodrytów od IX wieku do utraty niepodległości w latach 1160–1164*, Kraków 2004, s. 55–56.

³⁵ H. Grimm, *Dietrich von Bülow, Bischof von Lebus in seinen Leben und Wirken. Gleichzeitig ein Beitrag zur Geschichte des Bistums Lebus wie zur Kultur- und Bildungsgeschichte des deutschen Ostens um 1500*, „Wichmann-Jahrbuch” Bd. 11/12, s. 7.

Eberhardt Bohm³⁶ i Herbert Ludat w późniejszej pracy poświęconej biskupstwu lubuskiemu³⁷. Z zapiski w *Annales Regni Francorum* wynika, że książę „Lub” pełnił władzę zwierzchnią nad wszystkimi plemionami wieleckimi, jeszcze przed ich podziałem na plemiona zamieszkujące ziemie między środkową Łabą a dolną Odrą i między Bałtykiem a dorzeczem Szprewy, oraz plemionami mieszkającymi na południe od tego obszaru, aż do granicy zasiedlenia plemion serbskich, które weszły później do organizacji państwowej Stodora³⁸. Można założyć, że „Lub” mógł władać m.in. dorzeczem górnej Szprewy i środkowym Nadodrziem, czyli obszarem późniejszej historycznej *terra lubus*, i mógł założyć gród, który nazwano od jego imienia Lubuszem³⁹. Początki grodu w Lubuszu datowano na IX w.⁴⁰, co nie wyklucza założenia go przez księcia wieleckiego „Luba”. Podsumowując ten wątek, stwierdzić należy, że nazwa grodu Lubusz nie pozostaje w żadnej relacji z etnonimem *Leubuzzi*, za poglądami O. Breitenbacha i A. Wędzkiego w tej materii nie przemawiają żadne argumenty. Również łacińskie brzmienie nazwy terytorium nie jest motywowane tym etnonimem i zawiera bezpośrednie odniesienie do nazwy grodu. Powstanie nazwy *terra Lubus*, występującej w źródłach XII i XIII w., łączy się z istnieniem na tym obszarze wspólnot terytorialnych typu opoli, związanych z poszczególnymi grodami, podporządkowanymi grodowi w Lubuszu. Według A. Wędzkiego po zakończeniu procesu inkorporacji tego terytorium do państwa piastowskiego⁴¹ nadano mu nazwę Lubusz⁴². Nazwa ta została wprowadzona w XII w. do źródeł pisanych w wersji łacińskiej.

³⁶ E. Bohm, *Das Land Lebus und seine Vogteien westlich der Oder (13.–15. JH.)*, „Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschland” 1976, Bd. 25, s. 43.

³⁷ H. Ludat, *Bistum Lebus. Studien zur Gründungsfrage und zur Entstehung und Wirtschaftsgeschichte seiner schlesisch-polnischen Besitzungen*, Weimar 1942, s. 4.

³⁸ Z. Sułowski, *Słowiańskie organizacje...*, s. 70; zob także H. Ludat, *An Elbe und Oder um das Jahr 1000: Skizzen zur Politik des Ottonenreiches und der slavischen Mächte in Mitteleuropa*, Köln 1971, tablice genealogiczne dołączone do książki, część *Heveler-Geschlecht*, gdzie dynastię stodorańską rozpoczyna Dragowit (789 r.), a jego następcą jest „L[i]ub” (823 r.).

³⁹ Wiele grodów w Polsce, Czechach i na Węgrzech otrzymywało nazwę od pierwszego pana grodowego, zob. J. Kostrzewski, *Kultura prapolska*, Poznań 1949, s. 106–107.

⁴⁰ R. Kiersnowski, B. Kostrzewski, A. Wędzki, *Lubusz* [w:] SSS, t. 3, cz. 1, Wrocław 1967, s. 101; J. Hermann, *Siedlung, Wirtschaft und gesellschaftliche Verhältnisse der slawischen Stämme zwischen Oder/Neisse und Elbe*, Berlin 1968, s. 33, 49, 51, 287, 310.

⁴¹ Jest możliwe, że do tych wydarzeń odnosi się fragment *Kroniki* Anonima zw. Gallem o Siemomyśle, ojcu Mieszka I: „granice swego księstwa rozszerzył dalej niż ktokolwiek przed nim”, i dotyczy on przyłączenia terytorium *Leubuzzi* do jego państwa, zob. Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*, oprac. M. Plezia, Wrocław 1975, ks. I, r. 3, s. 16.

⁴² A. Wędzki, *Ze studiów nad procesami osadniczymi ziem Polski zachodniej*, Wrocław 1987, s. 139. W ostatnim czasie do takich samych wniosków doszedł J. Lewczuk, *Lubuszanie – fakt czy mit?* [w:] *XX Śląskie Sympozjum Archeologiczne*, Wrocław 24–27 maja 2017 r., Wrocław 2017, s. 65:

Badania archeologiczne na obszarze ziemi lubuskiej (a właściwie kasztelanii lubuskiej), której granice zostały opisane w dokumencie księcia śląskiego Bolesława II Rogatki dla arcybiskupa magdeburskiego Wilbranda, mają już ponadstuletnią tradycję⁴³. W odniesieniu do danych, które dostarcza archeologia, trudno jest przyporządkować materialne korelaty kultury określonym etnosom⁴⁴. Nie inaczej jest w stosunku do *leubuzzi*. We wczesnych latach 60. XX w. powstała praca archeologów Adama Kołodziejskiego i Bogusława Kresa, w której określono na podstawie znalezisk archeologicznych granice terytorium plemiennego *Leubuzzi*/Lubuszan. Od zachodu wyznaczała je rzeka Szprewa, natomiast od wschodu wododział rzeki Obry. Granice północna i południowa przebiegały w przybliżeniu tak, jak zapisano to w dokumencie z 1249 r., co świadczy o zainspirowaniu tej koncepcji opisem granic z tego dokumentu⁴⁵. Z syntetycznych opracowań trzeba wymienić podsumowanie prac archeologicznych na tym obszarze, zamieszczone we wstępie do zbioru artykułów o historii ośrodków miejskich na ziemi lubuskiej⁴⁶. Autorzy wstępu, Alina Urbańska i Stanisław Kurnatowski, opisują w nim rozwój terenów osadniczych w północnej części województwa zielonogórskiego od I do XII w. Przedstawiają stan badań i analizę zasiedlenia od okresu późnolateńskiego do XII w.⁴⁷ Trzeba wspomnieć także o publikacji Zofii Kurnatowskiej i Aliny Łosińskiej na temat perspektyw badań nad wczesnym średniowieczem na Ziemi Lubuskiej⁴⁸. Poza tym mamy kilka przyczynków opisujących znaleziska archeologiczne na prawobrzeżnej ziemi lubuskiej, znajdujących się w zbiorze dokumentującym spotkania archeologów Polski i Niemiec⁴⁹. Rezultaty nowych

„Można je również opisać jako miejsca centralne niewielkich wspólnot sąsiedzkich (federacji, małych opoli) określanej przez nich samych, przez bliższych i dalszych sąsiadów, przez obcych przybyszów mianem Lubuszan”.

⁴³ Rezultaty starszych prac omówione są w: *Die Kunstdenkmäler der Provinz Brandenburg*, hg. v. brandenburgischen Provinzialverbande, Bd. 1, Th. 1, E. Blinck, A. Götze, *Die vor- und frühgeschichtliche Denkmäler des Kreises Lebus*, Berlin 1920.

⁴⁴ J.M. Piskorski, *Pomorze plemienne. Historia – Archeologia – Językoznawstwo*, Wodzisław Śląski 2014, s. 102.

⁴⁵ A. Kołodziejski, B. Kres, *Z problematyki badań nad pograniczem śląsko-lubuskim we wczesnym średniowieczu*, „Rocznik Lubuski” 1962, t. III, s. 290.

⁴⁶ *Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i dolną Wartą*, red. Z. Kaczmarczyk, Warszawa 1967.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 35–111.

⁴⁸ Z. Kurnatowska, A. Łosińska, *Perspektywy badań nad wczesnym średniowieczem Ziemi Lubuskiej* [w:] *Człowiek a środowisko w środkowym i dolnym Nadodrzu. Badania nad osadnictwem prai wczesnodziejowym* (Spotkania bytomskie, t. 2), Wrocław 1996.

⁴⁹ *II Polsko-Niemieckie spotkania archeologiczne. II Deutsch-Polnisches Archäologen Treffen. Odra – przeszkoda czy pomost w ekspansji kulturowej? Oder – Hindernis oder Brücke für die Kultur-expansion?*, Zielona Góra 2004, s. 24–26, 41–49.

badan prowadzonych w Niemczech na terenie zaodrzańskiej polaci Ziemi Lubuskiej są zawarte w pracach Joachima Hermanna, zwłaszcza w encyklopedycznym zarysie osadnictwa słowiańskiego między Odrą, Nysą i Łabą⁵⁰. Hermann zlokalizował terytorium plemienne *Leubuzzi* na zachodnim brzegu Odry, na obszarze, który odpowiada położeniu *terra lubus* znanej ze źródeł pisanych⁵¹. Nie wchodząc w szczegóły nomenklatury archeologicznej, co znacznie poszerzyłoby rozmiary tego artykułu, można stwierdzić, że wszystkie dotychczasowe badania archeologiczne opierały się na założeniu tożsamości terytorium plemiennego *Leubuzzi* i *terra lubus*, znanej ze źródeł pisanych. Także najnowsza koncepcja archeologa Jarosława Lewczuka zakłada, że istnieją mocne materialne podstawy, aby Lubuszan lokować na terenie dzisiejszej Ziemi Lubuskiej⁵².

Na zakończenie tego szkicu zwrócimy uwagę na dwa zagadnienia, które wiążą się z dokumentem Bolesława II Rogatki dla Wilbranda z 1249 r.⁵³ Obydwa odnoszą się do występujących w nim nazw geograficznych. W dokumencie, jak wiadomo, opisano przebieg granicy kasztelanii lubuskiej, podając jej punkty graniczne (miejscowości, jeziora, rzeki). Dokument został spisany w kancelarii arcybiskupa magdeburskiego, co wykazał Andrzej Wałkowski⁵⁴. Urzędnik kancelarii magdeburskiej, niewątpliwie Niemiec, dokument spisał po łacinie i tak dalece zniekształcił występujące w nim polskie nazwy geograficzne, że sprawa lokalizacji oznaczonych przez nie obiektów jest mocno dyskusyjna⁵⁵. Trudności te pogłębia fakt, że akt z 1249 r.

⁵⁰ J. Herrmann, *Siedlung, Wirtschaft und Gesellschaftliche Verhältnisse der slawischen Stämme zwischen Oder/Neisse und Elbe. Studien auf der Grundlagen archäologischen Materials*, Berlin 1968, obszar Ziemi Lubuskiej dotyczy fragment na s. 29–33.

⁵¹ *Ibidem*, s. 33, autor zlokalizował terytorium plemienne *Leubuzzi* na zachodnim brzegu Odry, od miejscowości Neuzelle do Neutrabin i dalej w kierunku zachodnim, ograniczając je miejscowościami Ahrendsdorf-Wilmersdorf, Buckow/Waldsiedersdorf i jeziorem Schwielochsee.

⁵² J. Lewczuk, *Badania nad osadnictwem wczesnośredniowiecznym Ziemi Lubuskiej* [w:] *Colloquia Lubuskie. Znane i nieznanie tradycje Kościoła lubuskiego w perspektywie 1050-lecia Chrztu Polski*, Ośno Lubuskie 2017, s. 26. Autor wymienia cztery mezoregiony osadnicze, bliżej określone poprzez wskazanie kierunków geograficznych: NW – u zbiegu dolnej Warty, SW – w kolanie Odry, SE – pomiędzy Odrą, Obrzycą, Gniłą/Leniwą Obrą po rubież osadniczą z Wielkopolską oraz NE – pomiędzy dolną Wartą, Postomią a rubieżą osadniczą z Wielkopolską, i w stosunku do nich określa granice prawobrzeżnej Ziemi Lubuskiej.

⁵³ Ostatnio dokument został opublikowany w książce E. Rymara, *Klucz do ziem polskich czyli dzieje Ziemi Lubuskiej aż po jej utratę przez Piastów i ugruntowanie władzy margrabiów brandenburskich*, tłum. dokumentu E. Buszkowska, Gorzów Wlkp. 2007, dokument łaciński s. 68–72 i przekład s. 72–75. Przy okazji identyfikacji nazw geograficznych E. Rymar opisał krótko stan badań nad tym zagadnieniem.

⁵⁴ A. Wałkowski, *Poglądy na sprawę utraty Lubusza w świetle badań dyplomatycznych nad umową z 1249 roku*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny” 1994, nr 1, s. 20–34.

⁵⁵ Zagadnienia nieadekwatności zapisu nazw słowiańskich w średniowiecznych dokumentach łacińskich dotyczy uwaga M. Jeżowej, *Dawne słowiańskie dialekty Meklemburgii w świetle nazw*

dotarł do nas w postaci kopii z kopiariusza magdeburskiego. Jest w dokumencie jedna nazwa, która przetrwała, jak się wydaje, niezniekształcona. Na początku opisu przebiegu granicy występuje nazwa łąki „in prato, quo vocatur Guba”. W kontekście dokumentu nie jest to sprawa błaha, ponieważ chodzi o ważny punkt granicy między ziemią/kasztelanią lubuską a Wielkopolską. Nazwa nie była dotychczas analizowana pod względem językowym, jeżeli nie liczyć wzmianki Edwarda Rymara, że nazwa łąki może oznaczać zatokę przy zbiegu rzek albo fałdę, zmarszczenie, zagajnik⁵⁶. Usiłowania badaczy szły w kierunku lokalizacji łąki „Guba”⁵⁷, sądzimy jednak, że to nazwa łąki zawiera wskazówki odnośnie do jej lokalizacji. W języku serbołużyckim apellatyw „guba” oznacza „ujście rzeki”⁵⁸ i trzeba zgodnie ze znaczeniem nazwy szukać łąki przy ujściu rzeki. To trudne zadanie, ponieważ krajobraz nadwarciański między Drezdenkiem i Kostrzynem zmienił się zupełnie na skutek prac melioracyjnych w drugiej połowie XVIII w. Tylko na podstawie argumentu onomastycznego wywiezionego z omawianego dokumentu próbował Karol Potkański pogłębić charakterystykę *Leubuzzi*. Na podstawie komentarza wydawcy *Kodeksu dyplomatycznego Wielkopolski* do dokumentu Bolesława II Rogatki z 1249 r.⁵⁹ hipotetycznie uznał, że nazwa „lecnici” oznacza lud, odłam Lubuszan⁶⁰. Nazwa występuje tylko w jednym źródle i odnosi się do rzeki („item ubique in Lecnici”), która na określonym odcinku wyznaczała zasięg kasztelanii lubuskiej.

W krótkim szkicu nie można poruszyć wszystkich problemów dotyczących połabskiego ludu *leubuzzi* i obszaru znanego ze źródeł jako *terra lubus*. Osobnym problemem są dzieje „polityczne” terytorium plemiennego *leubuzzi* do X w. Nowe perspektywy otwiera w tej dziedzinie praca Lotara Drallego⁶¹.

miejsowych i osobowych, cz. I: Fonetyka, Wrocław 1961, s. 5: „Dotarcie poprzez zapisy do rzeczywistego brzmienia wyrazu nie jest łatwe, sprawą pierwszorzędnej wagi jest tu ustalenie, które właściwości zapisów należy złożyć na karb jedynie nie przystosowanej do słowiańskich dźwięków językowych pisowni łaćńskiej [...], które zaś odbijają cechy fonetyki tych języków”.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 79.

⁵⁷ Przegląd stanu badań w: E. Rymar, *Klucz do ziem...*, s. 79.

⁵⁸ K. Zierhoffer, Z. Zierhoferowa, *Słowianie Połabscy w świetle utworzonych przez nich urbanimów*, Poznań 2016, s. 38.

⁵⁹ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski obejmujący dokumenta tak już drukowane, jak dotąd nie ogłoszone, sięgające do roku 1400 wydany staraniem Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego* (dalej cyt. KDW), t. IV, Poznań 1881, s. 355.

⁶⁰ K. Potkański, *Lachowie i Lechici* [w:] *idem, Lechici, Polanie, Polska. Wybór pism*, Warszawa 1965, s. 35: „Wydawca Kodeksu Wielkopolskiego [...] sądził, że chodzi o jakieś plemię słowiańskie za Odrą, którym Mieszko zawładnął [KDW, t. IV, s. 355], być może, że o plemię zwane w źródłach niemieckich lecnici, odłam Lubuszan siedzący nad rzeką tego nazwiska”.

⁶¹ L. Dralle, *Slaven an Havel und Spree. Studien zur Geschichte des hevellisch-wilzischen Fürstentums (6. Bis 10. Jahrhundert)*, Berlin 1981.

Zaliczył on *leubuzzi* do plemion słowiańskich, które wchodziły w skład księstwa „hawelańsko-wieleckiego” ze stolicą w Brennie⁶². Odłożymy jednak ten wątek na inną okazję.

Summary

Marek Golemski, *The Polabian Leubuzzi tribe (Polish: Lubuszenie, Lubuszycy, Lubusze?) and the problem of the middle Odra basin lands (terra lubus)*

The article is concerns the Polabian *Leubuzzi* tribe and the area of the historical Lubuskie Land, called *terra lubus* in medieval sources. It discusses the source records pertaining to both issues, presents hypotheses on the origin of the name of the Lubusz stronghold, and emphasises the significance of two records in a source of 1249 for research in the field of historical onomastics and “tribal geography” of the Polabian Slavic region.

⁶² *Ibidem*, mapa na s. 104.

